

Лариса Кочубей

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: НАПРЯМИ Й ІНСТРУМЕНТИ ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОЛЯ

У статті проаналізовано основні напрями та інструменти захисту українського інформаційного поля та охарактеризовано основні інформаційні технології, які на сьогодні використовуються на Донбасі. Також надано рекомендації із впровадження цілісної інформаційної політики держави на сучасному етапі.

Ключові слова: *інформаційна безпека, Україна, Донбас, напрями, інструменти, захист.*

Larysa Kochubei. Information security of state: directions and tools of protection of the Ukrainian information field. *The article analyzes the main directions and tools of protection of the Ukrainian information field and describes basic information technologies that are*

currently used in Donbass. The article also provides recommendations implementing an integrated information policy today.

Key words: *information security, Ukraine, Donbass, directions, tools, protection.*

Інформаційна складова російсько-української війни поставила на порядок денний посилення захисту національного інформаційного продукту, в тому числі запровадження адміністративних обмежень трансляції на українській території програм іноземних теле- і радіоканалів та поширення іншої мас-медійної продукції, яка дестабілізує суспільну ситуацію в Україні і формує загрози національній безпеці.

Метою даної статті було: простежити напрями та інструменти захисту українського інформаційного поля під час війни на Донбасі. На сьогодні є окремі монографічні дослідження, присвячені висвітленню сучасних подій на Донбасі, проте вони поодинокі [1], оскільки переважна більшість публікацій з цієї вкрай актуальної теми для нашої країни має публіцистичний та описовий характер, у той час, коли є необхідність проведення досліджень, які б містили рекомендації з практичної реалізації вирішення проблеми захисту національної безпеки держави, зокрема, її інформаційної складової.

І патріотичні сили, і український уряд після Революції Гідності зобов'язані були пояснювати свої дії широким верствам населення, а звідси – неготовність України протидіяти інформаційній війні, яку розгорнула РФ. Фрази у стилі «Крим буде наш» та «Донбас є і буде українським» – не заяви, а конкретні вказівки до дій і пояснення ситуації потрібні були українцям. А цього не було зроблено. Так само ніяк не пояснений Закон про особливий статус [2], що далоросійській пропаганді широкий простір для їх інсинуацій.

Російська пропаганда відіграє на Сході України ключову роль. Обурення почалися як наслідок підтримки думок про дискримінацію російськомовних. А вже раніше (до подій останніх років) сутичок на цьому підґрунті ніколи не було. Розходження штучно створені пропагандою. Впродовж мовного питаннядещо з коментарів основних положень Закону про особливий статус [3].

Українські ЗМІ надходять, але люди, які вже потрапили під вплив російської політичної пропаганди, вже мало ними цікавляться. Більшість жителів Донбасу не хочуть шукати альтернативних джерел інформації. Картина, яку малюють російські ЗМІ, підігріває ворожість та історичні розбіжності: вони грають на ностальгії за комунізмом звичайного жителя, який постраждав від трансформації режиму, заманюють обіцянками повернутися до благополуччя в колишній системі, апелюють до стереотипів, створюють штучний світ ворогів та друзів, лякають бандерівцями [4].

Журналісти центральних телеканалів РФ подають інформацію про переселенців і мешканців звільнених та окупованих територій Донбасу необ'єктивно та за шаблоном Не заглиблюючись в тему, журналісти публікують свої матеріали переважно за схемою: обстріл населеного пункту – людські втрати й руйнування житла – бідкання місцевих (у частині випадків додають діалоги з бомбосховищ) – оціночні судження журналіста або прохання місцевих жителів про мир.

Напівправда чи «ура-патріотичне» зображення на українських каналах може викликати у глядачів відразу та злість. Таким чином, прикрашеною інформацією перемогти російську пропаганду на Донбасі неможливо.

Починаючи із січня 2014 р. на Донбасі збільшилася кількість сюжетів, спрямованих проти мобілізації, головними меседжами стали «зведення» про фатальні втрати українських військових, невразливість «ополчення, що «потопило в крові українських солдатів, але великодушно обходиться з полоненими». На цих сюжетах спеціалізувалися канали «Россия» та LifeNews. Упродовж 2014 р. посилювалася «демонізація» української армії (зі слів представників «ДНР» на «Первом» та «Звезде», українці застосовують отруйний газ та скидають 500-кілограмові бомби...» [5].

Дії уряду щодо обмеження доступу українських громадян до російських медіа майже не дали результату. Українці мають вільний доступ до них через супутник; не всі провайдери кабельного телебачення припинили транслювати російські телеканали. На прифронтові райони Луганщини та Донеччини російські телеканали транслюються з Донецька та Луганська, й не робиться жодних спроб глушити ці сигнали. Деякі райони Одеської області

не охоплюються українським телебаченням, натомість громадяни мають доступ до російського. Така сама ситуація в низці прикордонних районів східних областей. Ситуацію з трансляцією телеканалів у Криму український уряд не контролює взагалі. Українці мають вільний доступ до російського сегмента Інтернету й до російських соцмереж [6]. Про те, що соціальна мережа «В Контакте», яка була першою серед російських інтернет-майданчиків і офіційно почала передавати ФСБ дані та переписку користувачів, та соцмережа «Однокласники» несуть небезпеку українському суверенітету, заявляли представники першої української соцмережі WEUA.info. Тим часом, в Україні спостерігається тенденція відмови громадян від «В Контакте» на користь Facebook і Twitter [7].

18-й спеццентр ФСБ РФ працює як спеціальний заклад, де цілодобово майже півтори тисячі людей у соцмережах через роботизовані системи розсилки електронних та СМС-повідомлень, через електронні адреси, через соцмережі цілеспрямовано надсилають повідомлення, тексти панічного характеру, маючи на меті перш за все спровокувати паніку, підтримати її та донести неправдиву інформацію [8].

Це підтверджують дані, зроблені через рік. Зокрема, у березні 2015 р. результати соціологічного дослідження «Протидія російській пропаганді», проведеного Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення ГО «Телекритика», засвідчили, що мешканці окупованих територій Донбасу погоджуються із меседжами російської пропаганди. 49% респондентів на окупованих територіях називають Майдан фашистським переворотом, 67% вбачають його причиною олігархічну змову та маніпуляції США [9].

Безпосередньо РФ досить активно впроваджувала у свідомість мешканців Донбасу цілий спектр технологій, на розгляді яких варто більш детально зупинитися. Здійснимо огляд технологій, які застосовуються на Донбасі з метою окреслення інструментарію для захисту українського інформаційного поля. У цих регіонах створюється хибна реальність, декультуризація аудиторії (примітивізм висвітлення проблем призводить до примітивізму мислення).

1. Ключові інформаційні повідомлення, що поширювалися на Донбасі, малинаметі два напрями. З одного боку, переконувати,

що авантюра з підтримкою «Новоросії» от-от закінчиться перемогою «ополчення». З іншого – їм доводилося дистанціюватися від терористичних атак «ДНР»/ «ЛНР» та вигадувати нові звинувачення на адресу України.

2. Маніпулятивні технології на службі у російсько-української інформаційної війни на Донбасі: 1) нагнітання психологічного шоку, зокрема, широко використовувалися образи наслідків військових злочинів. Цей спектр медіа-приймів є найбільш експлуатованим, як найбільш ефективний у збудженні емоцій. Це і кадри вбивств мирних мешканців та розправ над інакомислячими, і повідомлення про тортури та знущання, які активно використовуються в медіа усіх сторін конфлікту. Це і повідомлення про масові поховання під Донецьком і Слов'янськом, про шахти, завалені трупами, про загибель дітей, про зрізані зі шкірою патріотичні татуювання у полонених українців та випалені паяльником тризуби на грудях затриманих прихильників Новоросії [10]. 2) ефект первинності (удар на випередження). Водночас із відкритим воєнним вторгненням на Донбас у серпні 2014 року Росія поспішила нагадати Заходу про свій ядерний статус, наголосивши, що з нею «краще не зв'язуватися». 3) ефект присутності (трюки, покликані імітувати реальність у «репортажах з місць боїв», імітація реальності шляхом відеоприйомів). 4) констатація факту (бажана ситуація подається ЗМІ як уже доконаний факт). Це, мабуть, улюблений прийом тижневих дайджестів Д. Кисельова, де нібито ненавмисне перед сюжетом про ситуацію на Донбасі ведучий нагадує про «підтриманий американцями націоналістичний переворот в Україні та відмову признати його російськомовними регіонами», що став причиною «громадянської війни» на Сході України [11].

3. Однією з технологій «інформаційної обробки» населення Донбасу став прийом, який застосовують російські журналісти – це організація виступів свідків подій на підготовленому ґрунті та тиражування центральним телебаченням потрібної версії (зокрема, після обстрілу автобуса у Волновасі заговорив «водій, що їхав позаду»), а по суті, «Это пиар-война. Это война, в которой главным достижением является не то, чтобы убить как можно больше людей противника, а как можно более несчастным предстать на экране телевизора» [12].

4. Серед прийомів, які застосовуються: побудова «фальшивих асоціацій» між певною трагедією та іншими інцидентами за участі військових (ДТП); «підтасовування фактів» та опитування «очевидців подій», які свідчать про зумисний характер злочинів. За допомогою підтасовки фактів, поширення чуток створюється штучна атмосфера, а будь-яка серйозна подія на території «ДНР» обробляється в рамках справжньої «інформаційної блокади» та дозування інформації.

5. Маніпулятивна технологія «почути Донбас» увійшла до активного вжитку пропагандистської машини ще з весни 2014 р. Вона несе в собі широку «ідею», під якою можна провадити будь-який предмет торгів олігархів з владою. Н. Лігачова у критичному огляді репортажу «Новое Время» від 7 квітня 2015 р. наводить фрагменти із двох репортажів: «Парадокс, но линия противостояния проходит лишь на карте в умах местных ее нет: среднестатистический житель Дзержинска относится к украинским военным и киевской власти так же, как обычный горловчанин – то есть враждебно» [13]. Інформація наводиться без репрезентативних замірів громадських настроїв у регіоні. Невиправдані узагальнення та висновки базуються на особистих враженнях про побачене та розмов із жителями. Автор не прагнув розібратися в ситуації чи підтвердити дані соціологією або експертними думками. Другий текст «Логово Беса» містить розмову в редакції «місцевої агітки», співробітники якої розповіли журналісту П. Добровольському про безчинства з боку українських військових. «Я услышал голос Донбасса, узнал, что Украина ведет себя с местными как с вражеским населением: перед морозами бомбила котельные, электростанции. То есть делала все, чтобы люди умирали от холода и готовили еду на кострах. А еще собеседники уверяли меня, что силы АТО зачем-то ставили растяжки с гранатами на кладбище» [14].

6. Маніпулятивний прийом «цукровий сендвіч» (ситуація коментується з точністю до навпаки) було використано у ході висвітлення деталей аварії – вибуху метану на шахті ім. Засядька. («ДНР» не пропустили 60 українських рятувальників та звинуватили українську сторону у забороні до потрапляння на місце події).

7. «Принцип контраста» застосовують російські канали. Там повідомили, що Володимир Путін «давдоручення МНС опрацювати питання про надання адресної допомоги сім'ям загиблих і постраждалих на шахті гірників», тоді як Президент України оголосив 5 березня Днем трауру за загиблими гірниками.

Росія перед анексією Криму і вторгненням у Донбас не один рік створювала в цих регіонах власну інформаційну платформу, зокрема, це: медійний сегмент – телеканали, FM-радіостанції, друковані видання, а також інтернет-сайти; елементи соціального тиску – громадські організації проросійського спрямування: козачі дружини, патріотичні організації, російські земляцтва, товариства російської історії й культури тощо; елементи суспільно-політичного впливу – організації з урядовим фінансуванням Росії: «Россотрудничество», рух «Русскоязычная Украина», організації російських співвітчизників в Україні тощо [15].

Коли ж сталася окупація української території – спрацювала «п'ята» колона Донбасу за підтримки московських інструкторів. Місцеві жителі, які фактично стали носіями російських ідей, не чинили активного опору російським ідеологам і терористам [16].

Ефективність «обробки» Донбасу забезпечується мотивованими російськими журналістами. У травні 2014 р. 300 співробітників галузі («Первый канал», «RussiaToday» и холдинг LifeNews, жодного з «Дождя» чи «Эхо Москвы») Путін нагородив різними орденами та медалями «за високий професіоналізм та об'єктивність у висвітленні подій у Республіці Крим».

Серед друкованих видань «республіканської» преси виходять щотижневики «Новороссия» та «Мирный Донбасс»; «Донецкая республика» и «Казачий двор».

Технологічно протидіяти негативним інформаційним впливам на Донбасі та впроваджувати інструменти запобігання та зменшення руйнівних впливів на мешканців Донбасу можливо за допомогою певних засобів, зокрема:

1) Подолати зневіру до ЗМІ під силу лише місцевим каналам комунікації. Одним із найбільш дієвих каналів комунікації в регіоні також залишаються «сарафанне» радіо та лідери думок. На другому місці – соціальні мережі В Контакте, Facebook, Twitter. Для більш старшого покоління – телебачення [17].

2) Питання надання об'єктивної інформації у зоні АТО можна вирішити за допомогою російськомовних громадсько-політичних друкованих видань, адже преси в таких населених пунктах, як Мар'їнка, Курахове, Авдіївка, по суті, немає. Журналісти з «Громадського» говорять, що мають чимало слухачів у зоні АТО, а це свідчить про наявність аудиторії, чиє ставлення до України ще потрібно очистити від пропагандистського «сміття».

3) У рамках проекту, який здійснювався за фінансової підтримки польського фонду «Солідарність» у межах Польсько-канадської програми підтримки демократії, ГО «Телекритика» провело дослідження на базі випуску новин центральних каналів за перший квартал 2015 р. (з січня по березень) й, зокрема, проаналізувало сюжети, які стосувалися населення Донбасу, зіставивши їх із реальними інформаційними потребами місцевих жителів. Експерти дійшли висновку, що теленовини не відповідають запитам населення Донеччини й Луганщини. Серед проблем: поверховість, використання некоректної термінології, невиправдані узагальнення [18].

4) На особливу увагу заслуговує вибудований журналістами «образ мирного мешканця Донбасу в ЗМІ», який змальовали в межах реалізації проекту. По-перше, він брудний та може мати невідомо які хвороби. Це спровокувало чутки, що переселенці привозять туберкульоз. По-друге, він сподівається на сторонню допомогу та не керує власним життям. Відсутність історій успіху переселенців змальовує третій критерій – безперспективність. По-четверте, «мирний мешканець Донбасу» в ЗМІ постає пристосуванцем (виною брак матеріалів, де місцеві допомагають військовим або один-одному).

Жителі України значною мірою усвідомлюють необхідність ведення контрпропаганди та посилення інформаційної безпеки України: 41% підтримують припинення в Україні діяльності російських телеканалів, що мають в ефірі інформаційні програми; 37% підтримують створення в Україні Міністерства, що буде відповідати за контроль інформаційного простору. Жителі Сходу та Півдня здебільшого проти заборони трансляції російських телеканалів, але не проти ведення якісної контрпропаганди. Так, жителі України у більшості усвідомлюють необхідність переконливого представлення своєї позиції у світі: за результатами опитування,

майже половина (49%) підтримують ідею створення в Україні якісного контрпропагандистського телеканалу для мовлення за кордон, 12% – не підтримують, і 34% не визначилися. Ідею створення контрпропагандистського телеканалу для мовлення закордон дещо більшою мірою підтримують мешканці західних (55%) та центральних (52%) областей, аніж Півдня (46%) і Сходу (43%). Також на цьому частіше наполягають чоловіки (54%), аніж жінки (45%). Рівень підтримки створення Міністерства із контролю інформаційного простору практично однаковий в усіх регіонах – 37% на Заході, 41% у Центрі, 35% на Півдні та 34% на Сході. За соціально-демографічними характеристиками, знову ж таки, трохи рішучіше за виступають чоловіки (39%), аніж жінки (35%) [19]. Тобто жителі України відчувають необхідність якихось кроків для зміцнення інформаційної політики України і готові підтримати різні заходи, які могли би стати складовими інформаційної безпеки України – такі як обмеження мовлення російських каналів, створення власного контрпропагандистського телеканалу чи створення Міністерства із контролю за інформацією. Абсолютна більшість (82%) жителів України переконані, що українські медіа мають об'єктивно висвітлювати ситуацію в країні, розповідаючи як про успіхи, так і про помилки у діях українських військових, у діях української влади, надаючи максимально достовірну інформацію про ситуацію [20].

На території непідконтрольній Україні (так званих «ДНР» та «ЛНР») та підконтрольній Україні частин Донецької та Луганської областей групою «Sociolab» с 24 травня по 1 червня 2015 року було проведено соціологічне опитування, за яким булоздійснено опитування серед 1600 виборців Донбасу (по 400 в «ЛНР» та «ДНР», по 400 на «визволених» частинах Луганської та Донецької областей). Дані районованого вуличного інтерв'ю за методикою «face-to-face» з випадковим відбором респондентів (погрішність дорівнює 2,5% за 95% довірчої вірогідності) показують, що майже кожен другий мешканець непідконтрольних Україні територій (так званих «ДНР» та «ЛНР») тривалий час приділяє свою увагу новинам російських телеканалів. Достатньо високий рівень довіри до них свідчить про те, що ця мотивація у виборі джерела інформації не є результатом апаратного обмеження вибору. Точка зору, якої

дотримуються телеканали РФ, трансляція яких йде на цих територіях, є переважною для місцевих жителів. На території, підконтрольній Україні, мовлення телеканалів РФ частково обмежено, тому лише 15,2% респондентів назвали російські телеканали своїм основним джерелом інформації. Ситуація з соціальними мережами приблизно однакова як в так званих «ЛНР», «ДНР», так і в українській частині Донбасу. Загалом, тижнева аудиторія користувачів становить близько 10% тих, хто схильний обговорювати новини та події, пов'язані з Україною взагалі та з ситуацією, яка склалася на Донбасі зокрема [21]. Вражає невелика кількість громадян, які хочуть долучитися до активного політичного життя.

Однією з основних проблем жителів Донбасу є вкрай низька мобільність і, як наслідок, відсутність навичок пізнання нового та віри в краще [22]. Про значення медіа-грамотності в умовах війни та нинішній стан впровадження медіа-освіти в навчальний процес говорили під час конференції «Практична медіа-грамотність: міжнародний досвід та українські перспективи», що проходила 16–17 квітня в Києві [23]. Медіа-грамотність ставить перед собою завдання навчити людей відрізняти правдиві новини від фейкових. Приклад впровадження медіа-освіти на Донбасі – Лисичанський НВК «Гарант», де з 1 вересня 2014 року директор закладу С. Боровкова викладає медіакультуру. За нинішніх умов інформаційної агресії медіа-грамотність є життєво необхідною.

Важливим джерелом новин для жителів Сходу стають соціальні мережі або Інтернет-ресурси. Так, зокрема, в українському Інтернеті запрацював сайт i-army.org, на якому оголошено набір в «інформаційні війська України» [24]. Щоб вступити до лав інтернет-опору, потрібно зареєструвати в системі свій email, і на пошту щодня почнуть надходити завдання. Поки набір добровольців – одне з ключових завдань, які виконує сайт. Слоган нової ініціативи звучить так: «Кожен твій інформаційний посил – куля в свідомість ворога». Перше завдання новобранця – залучити якомога більше друзів у ряди інтернет-військ. З питань співпраці зі штабом пропонується зв'язатися з командувачем «секретної електронної пошти» на домені @i-army.org.

На сьогодні для гарантування безпеки національних інтересів в інформаційній сфері особливо важливою стає активізація діяль-

ності суб'єктів стосовно інформаційної безпеки. Насамперед це стосується діяльності з питань захисту конституційних прав і свобод громадян, розвитку регіональних інформаційно-телекомунікаційних систем та гарантування їх безпечного функціонування, формування регіональних відкритих інформаційних ресурсів і їх ефективного використання. Проблема гарантування інформаційної безпеки України багато в чому зумовлена недостатнім правовим регулюванням взаємодії органів виконавчої влади під час вирішення завдань гарантування інформаційної безпеки.

Проведено дослідження напрямів й інструментів захисту українського інформаційного поля, виходячи з необхідності формування цілісної державної політики щодо розроблення та реалізації стратегії впровадження інформаційної безпеки, яка б включала правову, організаційну та технічну складові. Враховуючи викладене, необхідно констатувати, що для формування сучасного, відповідного новітнім викликам та наявним загрозам, національного інформаційного простору України необхідно вжити низку системних заходів.

Зокрема, серед *напрямів* захисту українського інформаційного поля виокремлено:

- Гарантування інформаційно-психологічної безпеки громадян України. «Контентна» та «технологічна» складові інформаційної безпеки держави. Зокрема, унеможливити діяльність сепаратистських ЗМІ (зокрема таких, як газети «XXI век» та «Новоросси́я»; телеканали «Луганск-24», «Первый Республиканский», «Новоросси́я ТВ», «Радио Республика» тощо). Не допустити дестабілізації українського суспільства через інтернет-ЗМІ. З метою унормування діяльності з поширення інформації в Мережі Інтернет, введення в правове поле діяльності новітніх засобів масової комунікації розробити окремий закон про «Засоби масової інформації (комунікації) в Мережі Інтернет», серед положень якого вбачається необхідним: визначення правового статусу та принципів діяльності Інтернет-ЗМК як нових, нетрадиційних ЗМІ; з огляду на особливості діяльності доцільним вбачається визначення окремого статусу та порядку реєстрації (ліцензування) для так званих конвергентних аудіовізуальних ЗМК та Інтернет-видань (електронної преси); визначення прав та обов'язків вітчизняних та зарубіжних суб'єктів

інформаційних відносин в національному сегменті мережі Інтернет; недопущення цензури Інтернет-ЗМІ тощо;

- Налагодження міжнародного співробітництва з питань інформаційної безпеки. З цією метою медіа-діяльність ключових публічних осіб держави має бути позбавлена популізму, непослідовності, розбіжності між словами ділом, не публічності та негласності. Лише конфронтаційно-кризовий дискурс перших осіб держави не може бути містком для комунікації між Україною та світом. Існує нагальна потреба створення в Україні якісного контрпропагандистського телеканалу для мовлення закордон.

- Інформаційно-технологічні напрями протидії антиукраїнській пропаганді з боку антиукраїнських суб'єктів українського суспільства та з боку Росії. Ефективне застосування інструментарію медіа-комунікативного менеджменту для протидії активному поширенню чуток, компромату тощо; необхідність створення бази контраргументів.

- Нагальною потребою є широке впровадження технологій «спіндокторства» (подання подій у більш сприятливому вигляді, своєрідне «лікування події»), де на перше місце виходить управління розвитком подій, яке передбачає гальмування новин, прискорення їх поширення, продовження життя новин. Гальмування новин може здійснюватися різними шляхами, зокрема: недопущенням події в мас-медіа, змінами модусу події, зміщенням акцентів тощо. Прискорення поширення новин можливе за допомогою такого інструментарію, як розповідь про подію в багатьох ЗМІ, акцент на її важливість у приєднанні до іншої важливої події, використання коментарів.

- Започаткування в Україні спеціального органу (окрім СБУ) планування та управління, який займався би координацією роботи органів державної влади щодо виявлення на ранній стадії ознак проведення іноземними державами інформаційних акцій (операцій, кампаній тощо), здійснював їх аналіз, формував комплекс загальнодержавних заходів щодо запобігання, нейтралізації та протидії, а також розробляв та реалізовував заходи пропагандистського характеру.

- Створення якісного національного інформаційного продукту, в тому числі російською, румунською, угорською та іншими

мовами, з метою витіснення іноземного інформаційного продукту, який стимулює передумови для виникнення загроз національній безпеці нашої держави, а також забезпечення наповнення світового інформаційного простору позитивною інформацією про Україну.

- Одним із напрямів опору російській інформаційній війні має стати вільний доступ у будь-якій точці України (та за її межами) до всього багатства українського культурного світу, до української класичної та сучасної художньої й наукової літератури, журналів, музики, архівних матеріалів тощо. Такий доступ до цілісної української культури – а її посередництво має забезпечуватися повним оцифруванням усіх енциклопедій, словників, довідкових видань, класичних та сучасних художніх, філософських, культурологічних та наукових книг і журналів – причому доступ до всього цього повинен за умов інформаційної війни бути безплатний. А заодно має бути підтриманий вихід «товстих» журналів та «серйозних» електронних видань [25].

- Активізація діяльності Держкомтелерадіо. Варто зауважити, що відповідно до Положення про Державний комітет телебачення та радіомовлення України Держкомтелерадіо є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики в інформаційній та видавничій сферах та відповідно до покладених на нього завдань, серед іншого, має розробляти заходи щодо запобігання внутрішньому і зовнішньому інформаційному впливу, який загрожує національним інтересам держави.

- Важливим напрямом протидії інформаційній агресії є самі *громадяни*. Серед громадян України на сьогодні спостерігається підтримка кроків щодо ведення контрпропаганди та контролю інформаційного простору. Це підтверджують результати соціологічних досліджень [26].

Інструментарій захисту українського інформаційного поля може включати:

- Максимальне підвищення поінформованості населення про реальний стан подій на Сході України, зокрема, проведення PR-кампаній, створення роликів про ситуацію на Сході, відносини між різними національними меншинами (підвищення рівня критичного сприйняття інформації з боку активних верств суспільства

зادля мінімізації поширення чуток як фактора інформаційного впливу на розвиток конфліктів та загострення суперечностей у суспільстві).

- Боротьбу із розгалуженою мережею агентів впливу серед місцевого населення для поширення чуток.

- Пояснення діяльності армії має бути, особливо для населення прифронтових територій ворога. Обізнаність громадськості щодо реальної ситуації на фронтах формуватиме громадський тиск на владу, навести лад і забезпечити ефективність армії.

- Регулярне відстеження аналітиками з інформаційної безпеки (зокрема, діяльність такої групи фахівців запланована при Міністерстві інформаційної політики) інформації та новин із соціальних мереж, обговорення їх та вироблення пропозицій для формування «порядку денного» на місцях.

- Українські ЗМІ спрямувати свої зусилля протидії російській пропаганді не лише на зону небойових дій, а для громадян окупованих територій, які не отримують правдивої інформації. Тобто, створювати медіа-контент, спрямований на аудиторію окупованих територій. Асиметрична реакція на технології, що застосовуються на Донбасі, – максимально чесний діалог з власним народом. Щоб бути ефективними, необхідно уникати спроб змагатися з ворогами у брехні. Діяльність української влади мусить бути прозорою, адже саме закритість, кулуарність ухвалення рішень створюють сприятливий режим для локальних маніпуляторів.

- Правильність цієї позиції підтверджують і останні соціологічні дослідження: українське суспільство готове до правди, якою б вона не була. Правдиве висвітлення реальності Донбасу руйнуватиме міф росіян про брехливість українських ЗМІ і повертатиме до них довіру громадян [27].

- PR-кампанії, спрямовані до російських журналістів із закликком дотримуватися «клятви Гіппократа для ЗМІ»; з метою підвищення відповідальності журналістів під час здійсненні своїх професійних обов'язків та дотримання етичних стандартів розробити та внести зміни до чинного законодавства України (наприклад, до ст. 25 Закону України «Про інформацію»), передбачивши відповідальність за порушення професійних стандартів тощо.

- Діяльність «StopFake» в Україні. Громадські організації та рухи в межах своїх можливостей намагаються проводити певну діяльність, але ці можливості надто обмежені. Ініціативи на кшталт StopFake та «Не Формат» викривають пропаганду, і це має вплив на ситуацію в тилу. На сьогодні існує необхідність посилити цю діяльність і на окуповані території.

- Створення сайту «Інформаційних військ України»: що дозволить досить оперативно надавати правдиві новини та спростувати фейкові новини людям, які на неї підписалися. Завдання полягає у забезпеченні дуже швидкого донесення правди через Інтернет (куратором сайту є відомий блогер з ніком KrusKrus, справжнє ім'я якого Олександр Барабашко). Велика кількість блогерів зі значною кількістю підписників також зголосилася працювати над виробленням контенту. Так само над створенням контенту працюють аналітики міністерства.

- На виконання доручення Прем'єр-міністра України та в рамках виконання програми Міністерства інформаційної політики (МІП) «Відкрита влада» [28], яку започатковано задля відкритості та прозорості роботи відомства, МІП постійно проводить брифінги та прес-конференції, на яких висвітлює питання, що є важливими сьогодні для інформаційної безпеки держави. МІП України провело прес-конференцію «Звіт діяльності МІП за липень 2015 року», на якій було проінформовано про проведення комунікаційних кампаній з населенням, здійснення всього можливого в напрямі відновлення мовлення на Сході та сприяння забезпеченню покриття українського мовлення по всій території України. Акцентувалася увага на впровадженні Мультимедійної платформи іномовлення України.

Враховуючи викладене, для провадження цілісної інформаційної політики держави, на нашу думку, необхідно:

- Ефективно протистояти інформаційним загрозам у сучасних умовах: це може забезпечити лише добре організована державна система гарантування інформаційної безпеки, що повинна здійснюватися за повної взаємодії всіх державних органів, недержавних структур і громадян. Пошук нових підходів із захисту інформаційного поля триває. В Україні необхідно сформувати

цілісну державну політику щодо формування та реалізації стратегії впровадження культури інформаційної безпеки.

- Забезпечити розвиток офіційної комунікації (щодо розширення відповідного інституційного складника, процесів інформування громадськості, формування іміджу, брендингу, реалізації системи державної пропаганди, спрямованої як на внутрішнє, так і зовнішнє інформаційне середовище тощо).

- Як наслідок неспрацьованості державних інформаційних служб або непрофесіоналізму окремих державних та політичних діячів нерідко з'являється інформація, що негативно впливає на їх імідж. А це потребує виправлення помилок та несприятливого сприйняття новин громадськістю. Вирішення цього завдання пов'язане з іншою інтерпретацією новин, ніж та, яка мала місце під час події (наприклад, у промові керівника), роз'ясненням позиції, під час якої уточнюються, коректуються аспекти, які не задовольнили громадськість. Вочевидь, що більш ефективним є не виправлення помилок та несприятливого ставлення, а їх профілактика, запобігання. Цілу низку прийомів такої профілактики виробили західні спіндоктори, які працюють у політичній сфері. Серед них такі: «пробні шари»; «диригування комунікацією», монополізація інформації; «пакування» негативних новин; пряма комунікація; створення кола «довірених» журналістів; підготовка такої комунікації, яка б не допускала журналістської диктатури; прес-тури тощо.

- Міністерству інформації України максимально інтегрувати специфічні повноваження, розпорошені на сьогодні між великою кількістю державних установ;

- надати Міністерству інформації право розробляти заходи щодо впровадження державної інформаційної політики та координувати процес їх реалізації, зокрема, діяльність інтернет-війська.

- надати Держкомтелерадіо (передбачивши його у складі Міністерства інформації України) право ідеологічно координувати діяльність державних телерадіокомпаній (НТКУ, НРКУ, УТР та ОДТРК);

- зобов'язати спецслужби надавати Міністерству інформації на постійній основі інформаційні та аналітичні матеріали щодо потенційних та існуючих загроз національним інтересам України в

інформаційній сфері з метою проведення та коригування інформаційної політики держави.

Необхідні:

- докорінна модернізація системи гарантування інформаційної безпеки держави;
- перегляд засад формування та впровадження державної інформаційної політики;
- розробка та імплементація адекватних сучасних методів і заходів захисту національного інформаційного простору від негативних іноземних інформаційних впливів;
- забезпечення достатнього рівня присутності національного інформаційного продукту в глобальному міжнародному інформаційному просторі;
- максимальна ретрансляція Україною своєї версії подій у світі (зокрема, через іномовні державні телерадіоканали «Все-світня служба», «Українське телебачення і радіомовлення», «Перший Ukraine», інформаційне агентство «Укрінформ»);
- просвітницькі заходи (офіційні державні сайти; он-лайн трансляції тощо); прозорість, гласність, підконтрольна звітність;
- тренінгова діяльність у містах України з метою демонстрації активістам, журналістам, блогерам інструментів захисту конфіденційних даних в Інтернеті; ознайомлення з методами виявлення політботів в соціальних мережах, блокуванням трекботів тощо.
- запустити широку дискусію між медіа-експертами, журналістами, медіа-менеджерами, державними посадовцями, щоб виробити спільне бачення і стратегію протидії російській пропаганді в Україні й послідовно, спільними зусиллями її виконувати тощо.

1. Донбас і Крим: ціна повернення : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. – К. : НІСД, 2015. – 474 с.; Донбас в етнополітичному вимірі. – К.: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2014. – 584 с.; Войналович В.А., Кочан Н.І. Релігійний чинник етнополітичних процесів на Донбасі: історія і сучасність. / В.А. Войналович,

Н.І. Кочан. – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2014. – 303 с.

2. Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» // Відомості Верховної Ради. – 2014. – №45. – ст.2043.

3. Буковський Д. Особливий статус Донбасу. Що це означає. / Д. Буковський // Деловая столица. – 2014. – 16 сентября. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ukr.net/?go=http%3A%2F%2Fwww.dsnews.ua%2Fpolitics%2Fosobliviy-status-donbasu-shcho-tse-oznachae-16092014134700>

4. Воскресенский М. Что притягивает восток Украины в России? / М.Воскресенский. – 2014. – 25 мая. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inosmi.ru/world/20140524/220547729.html?id=220554859>

5. Бурковский П. Слабо управляемый хаос. – 2015. – 4 лютого. [Електронний ресурс] / П.Бурковский. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/ru_zmi/slabo_upravlyaemyu_khaos/

6. Шутов Р. Російська пропаганда в українському інформаційному полі. Підсумки-2014. – 2015. – 13 січня [Електронний ресурс] / Р.Шутов. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/>

7. Яровая М. СБУ призвала украинцев бойкотировать «ВКонтакте» и другие российские соцсети. – 2014. – 17 октября [Електронний ресурс] / М.Яровая. – Режим доступу: <http://search.ukr.net/?go=http%3A%2F%2Fain.ua%2F2014%2F10%2F17%2F545605>

8. ФСБ оправдывает агрессию и сеет панику через социальные сети. – 2014. – 28 августа. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ukr.net/?go=http%3A%2F%2Fbnnews.com.ua%2Fru%2Fnews%2F130645%2F>

9. Индекс результативности российской пропаганды у восточных регионах в 4 раза вищий, ніж у західних – дослідження КМІС. – 2015. – 25 березня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/indeks_rezultativnosti_rosiyskoi_propagandi_u_skhidnikh_regionakh_v_4_razi_vischij_nizh_u_zakhidnikh_doslidzhennya_kmis/

10. Александров П. Фальсифіковане обличчя війни // Медіакритика. – 2014. – 6 листопада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ukr.net/?go=http%3A%2F%2Fwww.mediakrytyka.info%2Fza-scho-krytykuyut-media%2Ffalsyfikovane-oblychchya-viyny.html>

11. Черкас А. Ким є Україна в інформаційному полі Кремля? // 2015. – 6 вересня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iac.org.ua/kim-ye-ukrayina-v-informatsionomu-poli-kremlya/>

12. Латынина Ю. Код доступа. – 2014. – 16 августа [Електронний ресурс] / Ю. Латынина. – Режим доступу: <http://echo.msk.ru/programs/code/1380648-echo/>.

13. Лигачова Н. Зачем журналисты центральных СМИ едут на Донбасс? – 2015. – 7 апреля [Електронний ресурс] / Н. Лигачова. – Режим доступу:<http://osvita.mediasapiens.ua/>

14. Радіо Свобода «Донбас.Реалії». – 2015. – 6 травня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/>

15. Гусаров В. Протидія інформаційному тиску Кремля: першочергові кроки. 2015. – 26 березня [Електронний ресурс] / В.Гусаров. – Режим доступу: http://search.ukr.net/?go=http%3A%2F%2Fosvita.mediasapiens.ua%2Fmonitoring%2Fadvocacy_and_influence%2Fprotidiya_informatsiynomu_tisku_kremlya_pershochergovi_kroki%2F

16. Гусаров В. Протидія інформаційному тиску Кремля: першочергові кроки. 2015. – 26 березня [Електронний ресурс] / В.Гусаров. – Режим доступу: http://search.ukr.net/?go=http%3A%2F%2Fosvita.mediasapiens.ua%2Fmonitoring%2Fadvocacy_and_influence%2Fprotidiya_informatsiynomu_tisku_kremlya_pershochergovi_kroki%2F

17. Ставлення до ситуації на Сході України. – 2014. – 22 липня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ratinggroup.com.ua/upload/files/RG_religion_report_042015.2.pdf

18. Дожилися: у школах «ДНР» вигадали «мову народів Донбасу». – 2015. – 3 листопада. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://patrioty.org.ua/>

19. Александров П. Фальсифіковане обличчя війни. – 2014. – 6 листопада [Електронний ресурс] / П.Александров. – Режим доступу: <http://www.mediakrytyka.info/za-scho-krytykuyut-media/falsyfikovane-oblychchya-viyny.html>

20. Яким є рівень підтримки меседжів російської пропаганди у зоні конфлікту: соціологічне опитування. – 2015. – 20 березня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/yakim_e_riven_pidtrimki_mesedzhiv_rosiyskoi_propagandi_u_zoni_konfliktu_sotsiologichne_opituvannya/

21. Яким є рівень підтримки меседжів російської пропаганди у зоні конфлікту: соціологічне опитування. – 2015. – 20 березня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/yakim_e_riven_pidtrimki_mesedzhiv_rosiyskoi_propagandi_u_zoni_konfliktu_sotsiologichne_opituvannya/

22. Тишкевич І. Що робити Україні з Донбасом?. – 2015. – 6 вересня. [Електронний ресурс] / І.Тишкевич. – Режим доступу: <http://ndialog.org.ua/golovna>

23. Будівська Г. Медіаосвіта як протидія інформаційній агресії. – 2015. – 18 квітня. [Електронний ресурс] / Г. Будівська. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/mediaosvita_yak_protidiya_informatsiyniy_agresii/

24. Міністр інформполітики Стець почав набір в «інформаційні війська України». – 2015. – 23 лютого [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ukr.net/?go=http%3A%2F%2Fwww.kmu.gov.ua%2Fcontrol%2Fuk%2Fpublish%2Farticle%3Fart_id%3D248430592%26cat_id%3D244276429

25. Грабовський С. «Товсті» журнали в добу інформаційної війни: суб'єктивні нотатки. – 2014. – 14 листопада [Електронний ресурс] / С.Грабовський. – Режим доступу: http://search.ukr.net/?go=http%3A%2F%2Fosvita.mediasapiens.ua%2Fprint%2F1411980811%2Ftovsti_zhurnali_v_dobu_informatsiynoi_viyeni_subektivni_notatki%2F

26. 82% українців вважають, що українські медіа мають бути об'єктивними, а не займати пропагандистську позицію. – 2014. – 24 грудня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/>

27. 82% українців вважають, що українські медіа мають бути об'єктивними, а не займати пропагандистську позицію. – 2014. – 24 грудня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/>

28. Прес-служба Міністерства інформаційної політики. Міністерство інформаційної політики України прозвітувало за п'ятий місяць своєї діяльності. – 2015. – 25 серпня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ukr.net/?go=http%3A%2F%2Fwww.kmu.gov.ua%2Fcontrol%2Fuk%2Fpublish%2Farticle%3Fart_id%3D248430592%26cat_id%3D244276429